

KÉT CSÖNDES, SZELÍD ÉVFORDULÓRÓL

Évszázada jelent meg a Szeremlei-féle tizennégy év alatt elkészült nagy várostörténet utolsó, ötödik kötete, annak pedig kerekén húsz éve, hogy az 1984 óta sorjázó új városmonográfia második kötete az olvasók elé került.

Egy várostörténeti mű nemcsak a történettudomány számára fontos; a közös sors, az apák megélt múltjának ismerete fölkelti, ébreszti, erősítheti az egyívű tartozás tudatát, szilárdíthatja az összetartás, összetartozás parancsát. Természetesen a hely ismerete, a helyismeret, a helytörténet számára, de a magyar történettudomány számára is elengedhetetlen egy alapos, teljes várostörténeti munka. Nekünk, vásárhelyieknek szerencsénkre ez megadatott, hisz volt egy végtelenül tiszteltreméltó polgára városunknak: Szeremlei Sámuel nagytiszteletű úr, kinek jóvoltából ott lehet polcunkon, bármikor eligazítást, tanácsot adhat – öt kötetet, hatalmas műve, minden további hasonló munka etalonja, példaképe, a *Hód-Mező-Vásárhely története*. (Az úgynevezett „barbárság” korától, a kezdetektől 1848-ig.)

A szerző ötvenkét éves korában, 1889. május 28-án kapta a hivatalos megbízást a várostól s ezt követően az utolsó kötet megjelenéséig ennek teljesítése töltötte ki életét. Éveken át végezte az ásatásoktól a néprajzi kutatásig terjedő, rendkívül széleskörű anyaggyűjtését. Föltárta a városi, megyei, egyházi, országos levéltárak, de a Károlyi család archívuma és a bécsi levéltár anyagát is, kimásolva, vagy másoltatva a vásárhelyi vonatkozású okiratokat. Négy év múlva, 1893-ban további kutatásai mellett kezdett hozzá a kidolgozáshoz, s 1900-ban adhatta ki az első kötetet. Folyamatosan munkálkodva tizennégy év alatt hozta létre, lényegében egyedül, 2691 oldal terjedelmű művét.

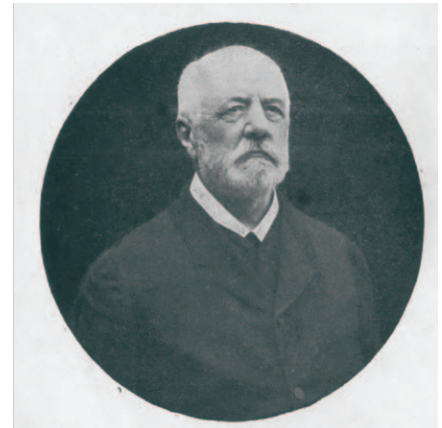
Az utolsó, ötödik kötetet 1913-ban, éppen száz esztendeje adta ki a város.

R. Várkonyi Ágnes történész egy előadásában többek közt így méltatta munkáját:

„A Hódmezővásárhely története öt kötete egy feudális-muskori mezőváros politikai, társadalmi, gazdasági és szellemi életének fejlődéséről ritka gazdagságú, kerek képet ad... A művelődéstörténeti gazdagság már önmagában is jelentős, az országos történet szempontjából is, hiszen az alföldi mezővárosok történeti modelljét nyújtja... Vérbeli tudós volt, aki jó kérdéseket tett föl és szenvedélyesen kereszte a választ... A Hódmezővásárhely történetét módszere és szemlélete tette időtállóvá.” [!]

Mályusz Elemér szerint a szerző „A társadalomtörténeti kutatások megindítója volt.”

A történelmi körülmények, a háborúk, forradalmak, válságok nem tették lehetővé, hogy folytassák Szeremlei munkáját, elvégezzék az 1848 utáni időszak föltárását. 1889 után csak 1975-ben határozott ismét a tanács várostörténet írásról. Ekkor, természetesen, a kor kívánalmainak megfelelően „új, marxista történelemszemléletű” mű írásáról határoztak, amely „korrigálja”, kiegészíti az idejétmúlt Szeremlei-féle monográfiát. A háromkötetesre tervezett új várostörténet első darabja Szeremleiről írta volna újra, 1848-ig tárgyalva a témát. (Ezt, mint tudjuk, Szeremlei öt kötetben tette meg.) A második a felszabadulásig[1945], a harmadik 1975-ig dolgozta volna föl a település történetét. 1980-ig, kilenc év alatt mindhárom kötetnek meg kellett volna jelennie. A munkához fontos előkészületeket tettek: előtanulmányokat közöltek a megyei lapban, ankétokat tartottak, megalakult a 18 tagú szerkesztőbizottság, de sajnos a három kötetből mindössze egy jelent meg, az is 1984-ben. A többivel elkéstek. (A magyar vágyak, ahogy Ady is írta: „elülnek s fölhogadnak megint”.)

SZEREMLEI SÁMUEL

Amint a kilenc év után elkészült első kötet „hivatalos” kritikájában írják (*Csongrád Megyei Hírlap* vásárhelyi kiadás 1984. dec. 15. 6. p.) nagy szükség volt a város történetének „új, marxista történelemszemléletű” megírására. A „monumentális” munka korrigálja az idejétmúlt Szeremlei-féle monográfiában leírtakat. „Egy monográfia megírásánál a legnagyobb problémát mindig a régmúlt és a közelmúlt megírása jelenti... a Hódmezővásárhely monográfiájának első kötete – olvashatjuk a recenzióban – igen jól oldotta meg a buktatókat. Helyes megoldás – írja például –, hogy az egyes korokat, fejezeteket egy-egy szerző dolgozta fel. [?!], így stílusa, mondanivalója egységes, nincsenek felesleges ismétlések, átfedések és visszatérések.”

Ami a kötet új, „korszerű történelemszemléletét” illeti, nyilván az osztályharc témájának erőltetését, s a kötet eklektikus tartalmát értették alatta. A jókora természetföldrajzi, régészeti fejezet – bár elsőrangú szakemberek munkája – a kettős honfoglalás tudományosan nem igazolt hipotézise, a maga helyén jeles Szőnyi Benjamin-tanulmány szétfeszítik a kötet kereteit, heterogénné teszik, nem idevalók. Önálló kiadványként bármelyik, bárhol jobban megállta volna helyét. Többre aztán már, a vásárhelyi munkamódszerek, de főleg az újabb rendszerváltozás miatt nem maradt idő. Gál József, a szerkesztőbizottság tagja, a városi tanács művelődési osztályának vezetője 1989. szeptember 1-jén a tanács végrehajtó bizottsági ülésén beszélt a monográfia munkálatairól. A *Vásárhelyi Tükör* című lap szerint ezt mondta:

„...Az 1945-től napjainkig szóló történettel foglalkozó negyedik [!] kötetet nem javasoljuk kiadásra, hiszen a közelmúlt történelemszemléleti változásai az eddig végzett munkát elégtelenné teszik.”

[A dodonai homály és a tárgyi tévedés valószínűleg újságírói közreműködés eredménye.]

Legközelebb, újabb kilenc év múlva, 1993-ban hallott magáról ismét a várostörténet. Formálisan, könyvészeti szempontból az 1975-ös kezdeményezés eredményeként az 1984-es első kötet folytatásaként jelent meg ekkor a *Hódmezővásárhely története (A polgári forradalomtól az osztrákszász forradalomig)* II. kötete két félkötetben.

E, terjedelmében nagyobb, minőségében alkalmasint magasabb vállalkozás, valóban csak formálisan nevezhető az első kötet folytatásának. Ezt látszik alátámasztani a közművelődési könyvtárak számára rendszeresített ajánlójegyzék az ún. *Új Könyvek* magas színvonalú ajánlása. A nyilván szakember által írott recenzió szerint a hódmezővásárhelyi monográfia nagyszabású szintézisének „mind a gazdaság, mind a kultúra alakulását elemző fejezetei szinkronikus analízisek és diakron áttekintések egységét valósítják meg. Noha egységes szerkezetű várostörténeti monográfiáról van szó, azért két vonatkozásban eltér a hagyományosabb szintézisektől. Szemléleti tekintetben úgy, hogy kevésbé az eseménytörténetre koncentrált, hanem a gazdaság-, a társadalom- és az intézménytörténet áll a szerzők érdeklődésének középpontjában. Metodikai szempontból pedig úgy, hogy az elemzések nagyon mély merítésűek – levéltári kútfők föltárásán alapulnak –, és szintetikus szemléletűek egyszerre. Ilyenformán a két kötet egyfelől a dél-alföldi társadalom lokális metszetét, és a helytörténetírás magas színvonalú példáját adja.”

Vajon megvalósul-e valaha – legalább hasonló szinten – a várostörténet harmadik kötete?

Köszegfalvi Ferenc